

Kunst in de Koepelkerk van Maastricht

Rondwandeling door de Koepelkerk

Door H.J.M. Heesters s.c.j

Rondwandeling door de Koepelkerk.

Inleiding

De “Rondwandeling door de Koepelkerk” voert u mee langs alle religieuze bezienswaardigheden van het interieur in de centraalbouw. Bij het bezichtigen van de kerk moge het duidelijk zijn dat beelden en ornamenten hoofdzakelijk twee kunststijlen omvatten uit de 20ste eeuw. Architect Alphons Boosten werkte met een vaste groep kunstenaars als Henri Jonas, Charles Vos, Gerard Hack en anderen om zijn gesamtwerk te realiseren. Deze komt ook in het meubilair tot uiting. Sinds 1959 was pater Jo de Visser rector van de Koepelkerk en zelf bekend glazenier. Hij was docent aan de Jan van Eijck Academie in Maastricht. Hij wist getalenteerde kunstenaars die het nieuwe, versoberde levensgevoel van de naoorlogse tijd aanvoelden, aan te trekken om een werkstuk te maken voor de koepelkerk. Enkelen zijn: Gène Eggen, Frans Timmermans, Herman Hollewand en anderen. Pater de Visser doorbrak met hen het expressionisme. Zij schiepen meer gestileerde en sobere werken, waarbij met enkele lijnen de essentie wordt weergegeven.

De aanwijzingen om de kunstwerken te verstaan hebben in de zestiger jaren van de vorige eeuw en in de beginjaren van de 20ste eeuw in het parochieblad gestaan en zijn door mij verzameld en in dit boekje verwerkt. Ook andere in de parochie uitgegeven geschriften heb ik hierbij gebruikt. Ik wens u een goede rondgang toe en een goede devotie. Want deze kunst is gemaakt om naar te kijken en devotie op te wekken.

Maastricht, 1 augustus 2007,

H.J.M. Heesters s.c.j.

1- Het priesterkoor.

Het hoofdaltaar.

Het marmeren hoofdaltaar met zijn machtige retabel en koperen kruisgroep is ontworpen door architect Alphons Boosten. Het altaar is niet exact richting oost geplaatst, zoals toen gebruikelijk in de katholieke kerkenbouw, maar zuid-oost.

Boosten heeft voor het altaar de volgende marmersoorten gebruikt:

- voor de voetstukken is gebruikt: Vert Tinos
- voor de mensa (tafelblad): Bois Jourdan
- voor de koortreden: zwart marmer.

Op het koperen onderstuk is de tekst te lezen : *oblatus est, quia ipse voluit*. Dat betekent: Hij is geofferd, omdat Hij het zelf heeft gewild. De platen op de tabernakeldeuren met de afbeelding van de aanbeddende engelen in Toorop-stijl, zijn ook van Boosten.

Atelier Brom uit Utrecht ontwierp de bovenbouw en voltooide het altaar met de beeldengroep en verdere ornamentatie als grote en kleine altaarkandelaars. Vanuit de hele kerk is duidelijk Jezus aan het kruis te zien met Maria en Johannes aan zijn zijde. Zij kijken naar Hem op. Tegenover de diepe geplooid kleding van Maria en Johannes steekt het bijna ontklede lichaam van Jezus af. Hem is alles ontnomen. Zijn gelaat straalt berusting uit: "*Het is volbracht*" (JOH. 19.30). De doornenkroon heeft zelfs iets koninklijks.

Als achtergrond voor de koperen impressionistische kruispartij van Jezus, Maria en Johannes is de duisternis afgebeeld die rond drie uur over Golgotha viel. Onderaan het donkere silhouet van Jeruzalem en daarboven de nachtlucht met donkere sterren en verduisterde zon en maan, zoals het evangelie ons vertelt in MATTEUS 27, 45-50.

De gescharnierde zijstukken van het retabel bevatten twaalf kleine voorstellingen. Het zijn opalines van Herman Hollewand. In 1961 heeft de kunstenaar deze voorstellingen ontworpen en geplaatst in opdracht van rector de Visser. Tot dat jaar zaten er in het retabel voorlopige houtskool-tekeningen, op karton uitgevoerd met afbeeldingen die het hele leven van Christus uitbeeldden. Ze waren ontworpen door Hubert Duys. Ze toonden een verrassende reliëfwerking. Menig kerkbezoeker meende dat ze van koper waren.

Het retabel van Herman Hollewand. 1961

Het retabel heeft twaalf achterglasschilderingen. Een oude techniek die - lange tijd verlaten - nu weer meer in gebruik komt. Het is als het ware een terug uit schilderen, waarbij de afwerking eerder komt dan het geheel.

De voorstellingen zijn ontleend aan de Apocalyps of de openbaring van Johannes. Dit boek is niet zo gemakkelijk te begrijpen, omdat het dromen zijn in eigen beeldtaal geschreven. Hier is echter niet de plaats, om de bijbelpassages uit te leggen, die op de schilderingen te zien zijn. De Apocalyps zijn visioenen, die aan het begin worden ingeleid met een openbaring van Jezus Christus aan Johannes over dingen die spoedig zullen gebeuren. Jezus spreekt hem moed in: *“Wees niet bang, Ik ben de eerste en de laatste. Ik ben de Levende. Ik was dood, maar zie, Ik leef tot in eeuwigheid. APOC. 1,18”*. Het boek beschrijft de strijd tussen God en de Satan. Deze loopt uit op de overwinning van God en zijn heiligen. Het boek eindigt met de droom van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. De visioenen willen troost bieden aan mensen in de verdrukking.

Wilt u er meer van willen weten, dan moet u zelf de H. Schrift ter hand nemen en in de uitleg die daar gegeven wordt, meer helderheid trachten te vinden. De desbetreffende passage uit de Apocalyps staat telkens op het einde van de beschrijving.

De achterglasschilderingen hebben niet de bedoeling reproducties te zijn van de Apocalyps. Ze zijn een poëtische verbeelding van hetgeen Sint Jan in zijn visioenen zag. We zullen nu elk van de voorstellingen toelichten.

Het retabel moet bekeken worden vanuit de eerste kolom van het linker paneel van boven naar beneden, om te vervolgen met de tweede kolom links en zo verder naar de rechter kolommen, telkens van boven naar beneden:

1	4	+	7	10
2	5	+++	8	11
3	6	+	9	12.

Afbeelding 1 : De mensfiguur

Centraal staat een in het wit geklede mensfiguur. Hij is omgeven door brandende kaarsen en sterren. Uit zijn geopende mond komt een tweesnijdend zwaard. Zijn linkerhand maakt een gebaar van goddelijke macht. Met zijn rechterhand raakt hij het gezicht van een geknielde mens aan. De centrale figuur is Jezus, de Mensenzoon. De ander zou de ziener Johannes zijn.

Christus verschijnt aan Johannes als de verheerlijkte mens, die de Heer is van de Kerk en de rechter van levenden en doden. Johannes geraakt in geestvervoering. Hij hoort een stem, waarop hij zich omkeert en zeven gouden luchters (kaarsen) ziet en temidden van de luchters iemand als een Mensenzoon. APOC. 1, 9-17

Afbeelding 2: De Hand.

In een rood aureool is de reusachtige hand van de Mensenzoon te zien. Deze is identiek met de hand van de in het wit geklede figuur op afbeelding 1. Later zal deze hand terugkeren op afbeelding 9. De aureool rondom de hand is als

een gouden cirkel of stralenkrans. Het maakt het heilige zichtbaar. Hier wordt de machtige hand van God uitgebeeld. De uitgestoken hand wordt omgeven door vijf mensen en een vogel. Deze vertegenwoordigers van de 24 oudsten drukken met opgeheven handen hun eerbied uit voor de Hand Gods. Een van hen legt er zijn kroon bij neer. Een opvliegende vogel maakt symbolisch Gods Geest zichtbaar. APOC. 4, 9-11

Afbeelding 3: Het Lam.

Centraal staat hier een lam met een vuurrood aureool rondom de kop. Het dier staat in een geel aureool. Ook het geel is de kleur van Gods heiligheid. Rode vlekken op de borst en tussen de voorpoten geven aan dat het dier gewond is. Om deze afbeelding heen wekken vlakken in licht- en donkerblauwe tinten de suggestie van opstijgende wierook. Daarin komen lof en aanbidding van de omstanders tot uitdrukking. Twee bekkens met gebrande wierook worden in aanbidding opgeheven door twee knielende mensfiguren. Aan de rechterzijde zijn twee harpspelende personen te zien. Een vliegende vogel symboliseert de aanwezigheid van Gods Geest. APOC 5, 6-9 + APOC 8,4

Afbeelding 4: het Monster en de vrouw.

Een veelkoppig monster met hoorns belaagt een vrouw. De staart van het beest zwiept over heel de bovenhelft van de scène. De kleur geel op de schoot van de vrouw geeft aan dat zij in gezegende staat verkeert. Om haar hoofd heen cirkelen stralende sterren. Aan haar voeten staat een sikkelvormige maan. APOC. 12, 3-5

De draak stelt de Satan voor. Het kind is Christus. De vrouw verzinnebeeld de kerk.....

Afbeelding 5: Michaël.

De aartsengel Michaël vecht met de draak. Hij draagt een schild met het Christusmonogram. X en P zijn de Griekse beginletters van Christus. De reusachtige vleugels van de engel zijn tekenend voor Gods almacht. De binnentekening van zijn linkervleugel accentueert de krachtige beweging, waarmee de draak onschadelijk wordt gemaakt. Het monster stuiptrekt na een dodelijke steek. APOC. 12,7-8

Afbeelding 6: De gevleugelde Vrouw.

Op de linkerhelft is een veelkoppig monster te zien. Op de rechterhelft wordt een gevleugelde vrouw in gebedshouding afgebeeld. De vrouw en het monster worden gescheiden door een watermassa. Het monster spuwt het water naar de vrouw, maar bereikt haar niet. Het water wordt verzwoegen door de aarde. APOC. 12,14-18

Afbeelding 7: De Misleiding .

Een veelkoppig monster met hoorns en een mens worden afgebeeld. Uit de uitgestrekte armen van die mens valt op te maken, dat hij het monster volgt en ook een afgodsbeeld aanbidt. Dit beeld tekent zich af op de voorgrond. Het is nauwelijks te onderscheiden van het monster. De zon in rood en geel aan de rechterzijde verbeeldt het vuur uit de hemel en suggereert van God te zijn. Daarmee tracht het monster de aardbewoners te misleiden. APOC. 13, 1-15

Afbeelding 8: Het Paaslam.

Met vliegend vaandel staat het Paaslam zegevierend op een verheven plaats. Het is de tempelberg Sion, waar dierenoffers werden gebracht. Hier wordt Gods eniggeboren Zoon geslachtofferd als een gaaf lam. Het Lam wordt helemaal

omgeven door een reusachtige aureool in rode kleur. Het drukt de grootheid van Jezus' offerdood uit. Ook hier weer een drietal mensfiguren, waarvan er een – de ziener- met zijn rechterhand gebaart in de richting van het Lam. De twee anderen zingen Gods lof. APOC. 14, 1-8

Afbeelding 9: Het teken.

Centraal staan in een cirkelvormig teken een hand, een lam en een opvliegende vogel. De gele hand is nagenoeg gelijk aan de handen op het eerste en tweede paneel. Het teken wordt weerspiegelt in een glazen zee. Rondom het teken staan vijf mensfiguren. De meest herkenbare onder hen is Mozes, de wetgever. Hij is te herkennen aan de stenen tafelen en de lichtstralen op zijn hoofd. De vier overige toeschouwers zijn naamloos. Zij vertegenwoordigen Gods getrouwen van de vier windstreken. Twee van hen staan in aanbidding voor het teken. De twee anderen maken gebaren van lofprijzing en zingen het lied van Mozes, de dienstknecht van God. Jezus en Mozes zijn beide dienstknechten van de ene God. Zijn geestkracht wordt ook hier gesymboliseerd door de vogel. Hier wordt de hemelse liturgie van de overwinnaars gevierd. APOC. 15, 1-4

Afbeelding 10: De Bruid van het Lam.

Een vrouw in witte kleren treedt energiek naar voren. Met behulp van dunne rode lijnen wordt er een innige band getypeerd tussen haar en het zegevierende Paaslam. Zij is de Bruid van het Lam. Zij is de Mystieke Kerk, Jezus' Bruid. Haar gewaad en sluier zijn in wijde plooien gedrapeerd. Het wit schept een nauwe band tussen de bruid en haar bruidsjonkers, de heiligen. Ook hier merken we weer de ziener/verteller op, die zich bevindt op de linkerzijde. Op de benedenzijde van het tafereel ligt een tweede mensfiguur uitgestrekt. Op zijn aureool zijn vage aanduidingen van een kruis zichtbaar. Het is de

Gekruisigde, die als de graankorrel in de aarde sterft en zo aan Zijn Kerk het leven schenkt. Naast de ziener zijn er nog twee aanwezigen als getuige present. APOC. 19,6-8 en JOH 12,24.

Hoofdstuk 19 van de Apocalyps geeft de bruiloft van het Lam en zijn Bruid weer. De tijd is gekomen voor de bruiloft. Zijn Bruid heeft zich reeds getooid. Haar werd gegeven zich te tooien in blinkend lijnwaad, wit en smetteloos, want het linnen symboliseert de goede daden van de heiligen.

Afbeelding 11: De Ruiter.

Op een wit paard zit een mensfiguur met schitterende ogen. Op zijn hoofd staan talloze kronen. Uit zijn mond komt een zwaard zoals op afbeelding 1. Rode monsters die het kwaad voorstellen, staan afgebeeld op de benedenhelft. Zij komen in verdrukking en worden als druiven in een perskuip vertrapt onder de hoeven van het paard. Hun vlees wordt verslonden door een groene vogel. Bij het hoofd van het paard bevindt zich een mens. Hij maakt hetzelfde verwijzend gebaar als op afbeelding 9. Het is weer de ziener zelf, zoals ook op afbeeldingen 8 en 10. Rechts is er een lichtbron te zien. Deze staat rechtstreeks in verbinding met de ruiter in zijn geel aureool. In de lichtbron bevindt zich een engel met gespreide vleugels. Hij roept de vogels op om de slachtoffers van de hemelse ruiters te verslinden.
APOC.: 19, 11-18.

Afbeelding 12: Het Hemelse Gerecht.

In deze scène is er een tweedeling tussen een hemelse en een aardse werkelijkheid. Op de bovenste helft zijn drie identieke en tronende personen afgebeeld. Zij maken alle drie eenzelfde gebaar. Het zijn de opperste rechters van het hemelse hof. Zij vellen vonnis bij het Laatste Oordeel. Hier wordt gezinspeeld op de H. Drie-eenheid.

Op de benedenhelpt drijft een mensfiguur languit op de donkerblauwe golven van een zee. Uit zijn lendenen schiet een gewas op. Het lijkt op een vruchtdragende boom. Drie aardse mensen op de linkerkant kijken naar dit tafereel. Hemel en aarde zijn hier tezamen bij het eindgericht. De levenden en de door de zee teruggegeven doden worden naar hun daden beoordeeld. Aan de vruchten ken je de boom. De levensboom herinnert de toeschouwer aan de wereld vóór de zondeval. Ook verwijst hij naar de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Daar is de verbondstrouw van voorheen weer hersteld. APOC. 22.

“Er wordt hier gesproken over het hemels Jeruzalem. De stroom is het beeld van het doopsel en van de gaven van de H. Geest, waardoor we deelachtig worden aan de vruchten van de levensboom. De levensboom van Jezus’ kruis geeft evenals de boom van het aards paradijs, de onsterfelijkheid; echter nadat de bladeren ons genezen hebben, d.w.z. nadat we door de verdiensten van Jezus’ kruis gereinigd zijn van onze zonden. In de hemel is alle vloek der zonden weggenomen...

Zo ziet u, hoe schoon deze gedachten in onze achterglas-schilderingen rond de H. Mis thuis horen. Want de H. Mis is hetzelfde als het kruisoffer.

Mogen de gedachten uit het boek der Openbaring ons helpen het H. Misoffer vruchtbaar mee te vieren”. Aldus pater Jo de Visser, rector van de Koepelkerk op 7 juni 1961

Het vergrote priesterkoor.

Tijdens het tweede Vaticaans concilie uit de zestiger jaren van de twintigste eeuw is de visie op de liturgie dusdanig veranderd, dat dit gevolgen had voor de opstelling van het priesterkoor in de kerk. De priester zou voortaan de eucharistie vieren met zijn gelaat gekeerd naar de gelovigen. Daarvoor werd het priesterkoor naar ontwerp van architect Theo Boosten

vergroot en een nieuw houten offeraltaar dichterbij de mensen geplaatst. De communiebanken van onyx D'Ore marmer stonden hiervoor in de weg. Naar men zegt zijn deze gekanteld en onder het nieuwe verhoog gelaten. Het huidige offeraltaar is ontworpen door architect C. de Wit, lid van het kerkbestuur; de sedilia werden in 1994 geschonken door de Kerk van "de Menswording" uit Breda. De gong is een geschenk van de familie G. van Aubel bij gelegenheid van hun 40-jarig huwelijk, evenals de moderne lichtarmatuur met zuinigheidslampen boven het offeraltaar.

De Godslamp. omtrent 1930

Rechts van het altaar hangt de Art Deco Godslamp, ontworpen door Brom uit Utrecht.

We zien een lang geschubd slangenlijf waaraan twee grote uitgestrekte adelaarsvleugels zijn bevestigd en twee poten die zich vastklampen aan de muur. Op de kop wordt het licht gedragen, de godslamp.

Het herinnert aan het scheppingsverhaal waar Adam en Eva door de slang worden verleid de appel van de boom van goed en kwaad te eten. Zij krijgen als straf in lijden en verdriet verder te moeten gaan buiten het Paradijs. Tegen de slang zegt Jahweh God: *"Omdat ge dit gedaan hebt, zijt ge vervloekt onder alle tamme dieren en onder alle wilde beesten! Op uw buik zult ge kruipen en stof zult ge vreten, alle dagen van uw leven. Vijandschap sticht ik tussen u en de vrouw, tussen uw kroost en het hare. Het zal u de kop verpletteren.* (GEN. 3) In de kerktraditie wordt in die vrouw Maria herkend en in haar kroost Jezus Christus, die door zijn lijden en dood de kop van het kwaad heeft verpletterd. Hij is het licht der wereld. Het licht van de Godslamp is het symbool van Christus die verzezen is.

De preekstoel.

Tegen de zuil van de kerk vooraan links van het priesterkoor staat een robuuste betonnen preekstoel. Het is een achthoekige kuip, van waaruit de priester staande voor iedereen goed zichtbaar en hoorbaar de preek kan houden. De kuip staat op een strak gelede betonnen voet. Deze preekstoel wordt overwelfd door een klankbord gemaakt van hardhouten geledingen, die de stralen vormen van de ster in het midden. Het klankbord werkt als een versterker en stuurt het geluid van de predikant de kerk in. Het stemgeluid van de vroegere predikanten was kennelijk beter dan dat van de meeste huidige predikanten. Als men de preekstoel nu gebruikt, is het gebruik van geluidsapparatuur noodzakelijk.

2- Maria-nis.

Het Maria-altaar.

Links van het hoofdaltaar is het Maria-altaar. Dit is ontworpen door Alphons Boosten. Hiervoor heeft hij de marmersoorten gebruikt: St. Anne en Vert des Alpes. De wandbekleding bestaat uit Jaune St. Baune en op de vloer ligt St. Anne met wit marmer.

Mariabeeld. XIVde eeuw

Onder het grote Mariaraam staat op het tabernakel van het Maria-altaar als centrum van de muurschildering van Jonas een schitterend Mariabeeld, gepolychromeerd en verguld, 81 cm. hoog. Het is de tronende Madonna, een afbeelding van Maria, Sedes Sapientiae, Maria zetel der wijsheid, want Jezus is de eeuwige wijsheid. Het komt uit de XIVde eeuw. Maria is met een frontaal aangezicht uitgebeeld en draagt een geplooides sluier. Op haar linker knie zit het kind, met opgeheven rechter hand. "*Het beeld straalt een ontroerende*

schoonheid uit, terwijl het kindje zo van een muurschildering van Giotto weggelopen had kunnen zijn”, schrijft pater de Visser in het parochieblad van februari 1961. .

Merkwaardig is dat het ontbreken van een hand van Maria en een hand van het kind niet storend is.

Dit beeld is door pater de Visser in februari 1961 in Aken van een antiquair gekocht en op het tabernakel geplaatst. Het past perfect in de totale voorstelling. Het beeld moet uit zuid Frankrijk afkomstig zijn en verving het gipsen neogotische Mariabeeld dat uit de noodkerk was meegekomen. Samen met het oude grote gipsen Jozefbeeld is het naar de Jozefkerk in Keerensheide gegaan.

De muurschildering van Jonas boven het Maria-altaar. omtrent 1925

Het Mariabeeld wordt omgeven door de enige muurschildering, die Henri Jonas ooit vervaardigde. De schildering is de omlijsting van het Mariabeeld uit de XIVde eeuw.

Rond om het Mariabeeld, knielt aan de ene kant Eva diep voor Maria neer met de handen voor haar ogen; tegenover haar kronkelt de slang uit de boom naar de aarde waar hij voortaan verder moet kruipen. Zo vormen slang en Eva samen een ereboog voor Maria die het kwaad door hen gesticht, een ommekeer heeft gegeven door aan de wereld de Verlosser te schenken.

Daar boven brengen musicerende engelen hulde aan de Moeder Gods, en Jonas gaf hun figuur daarbij iets sters en onbeweeglijks om zo het idee van onveranderlijkheid en eeuwigheid uit te drukken.

Daarnaast staan aan weerszijde figuren uit het oude testament: links de profeet Jesaja met de boekrol van zijn

profetie en rechts de profeet Micha onder de ster van Bethlehem (MICHA 5,1-4). Beiden houden een bazuin vast als teken dat zij de komst van de verlosser en de heerlijkheid van Maria hebben aangekondigd.

Onder de profeten volgen koningen: koning David met de harp en koning Salomo met een boekrol, waarop in het Latijn te lezen staat, “*het lied der liederen*”. Dat is het bijbelboek: het Hooglied van Salomo.

Op de binnenvlakken verschijnen de heiligen die Maria bijzonder vereerden: links de evangelist St. Jan met achter hem de adelaar, St. Bernardus in witte monnikspij met een afbeelding van Maria in zijn hand. Schuin daarboven de heilige Johannes Berchmans met kruisbeeld, rozenkrans en regelboek van de Jezuïeten.

Rechts de ordester Dominicus in Dominicaans habijt, hij toont de rozenkrans die hij van Maria kreeg. Naast de deur knielt de heilige Theresia van Avila neer. Ze draagt het kloosterkleed van de karmelietessen, in haar handen koestert ze het kruis. St. Agnes met een lam in haar rechter arm staat schuin achter haar. De vlammen van de brandstapel slaan om haar heen.

Op de buitenste vlakken staan twee aartsengelen. Links Gabriël, die de lelie voor Maria draagt. Hij bracht haar de blijde boodschap. “*Missus a Deo*” betekent: gezonden door God. Rechts Michaël als geharnaste ridder, de machtige aanvoerder van de hemelse legioenen. Hij streed tegen de zevenkoppige draak, de kwade machten van Gods vijand.

Bijbelteksten, die verwijzen naar Maria.

De teksten aan de binnenkant van de deurdoorgang naar de parochiezaal zijn bijbelteksten die op Maria worden toegepast. - “*Ecce virgo concipiet et pariet filium et vocabitur nomen ejus Emmanuel*”. ISAIAAS VII, 15.

Vertaling: “Zie de Maagd is zwanger en zal een zoon ter wereld brengen en hij zal genoemd worden Emmanuel (God met ons). In de nieuwe bijbelvertaling: JESAJA 7,14.

- “*Omnis Gloria ejus ab intus*”. PS. XLV,15

Vertaling: “Alle heerlijkheid is inwendig”. In de nieuwe bijbelvertaling: psalm 45,15

- “*Tota pulchra es amica mea et macula non est in te*”.

CANTUS CANTORUM IX, 7.

Vertaling: “Geheel smetteloos zijt gij, mijn vriendin, en er is geen kwaad in u”. In de nieuwe bijbelvertaling: Hooglied 4,7

- “*Pulchra ut luna electa ut sol terribilis ut castrorum acies ordinata*”. CANTORUM VI,5

Vertaling: “Je bent mooi als de maan, stralend als de zon, geducht als een leger in slagorde geschaard”. In de nieuwe bijbelvertaling: Hooglied 6,10.

- “*Hortus conclusus fons signatus emmissiones tuae paradisus*”. EZ. 44,2.

Vertaling: “Een gesloten tuin ben je, een verzegelde bron. Je staat in bloei als een lusthof.

In de bijbel Hooglied 4, 12-13. Dit vers is genomen ter illustratie van Ezeekiël, 44,2 : “*God sprak: deze poort mag niet worden geopend, niemand mag erdoor binnengaan*”. Dit vers wordt gezien als metafoor voor de maagdelijkheid van Maria.

Wie de draagwijdte van deze teksten wil invoelen, zal ze niet rationeel kunnen verklaren. Deze teksten moeten worden gezien als liefkozingen van een kerkgemeenschap die een overgrote liefde en verering voor Maria heeft. In mystieke taal en met gebruik van bijbelse metaforen spreekt de kerk haar bewondering uit voor de Onbevlekt Ontvangenis en de Maagdelijkheid van de Moeder Gods. Het onzegbare wordt onder woorden gebracht..

Mariatapijt. Ca. 1925

Het driedeling tapijt voor dit altaar werd naar ontwerp van Jonas uitgevoerd door naaldkunstenaars uit de parochie rond de persoon van mevrouw Tuinstra, wonende aan het Oranjeplein te Maastricht. Hierin werd de scène uit de Apocalyps 12,9 de draak door Maria overwonnen in rode en gele tinten op grijs fond uitgebeeld.

Het bovenste gedeelte is de uitbeelding van de psalmttekst: "*Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem*". Vertaling: over slang en adder zult ge lopen en leeuw en draak vertrappen. PSALM 91,13
U ziet links een leeuw en rechts een draak, daartussen kronkelen adder en slang.

Het onderste gedeelte is een voorstelling uit het boek der openbaring. Als in een hemelkoepel staat de tekst centraal: "*et draco stetit ante mulierem, et projectus est draco ille magnus in terra*". Dit betekent: *En de draak stond op tegen de vrouw, (APOC. 12,4), en die grote draak is op aarde neergegoid (APOC. 12,9).*

Onder die koepel ligt de zevenkoppige draak die op aarde is neergeworpen. Daarboven is het zinnebeeld van de Vrouw (Maria) te zien: een zon met zeven sterren opgehouden door de naar boven gekeerde sikkels van de maan. Aan beide kanten van dit geheel apocalyptische voorstellingen van sterren, vogels en aan de zijkant paradijselijke bomen en planten

Het middendeel op de trappen verbindt deze twee delen.

3- Beeld van Sint Jozef. 1962

Naast het Maria-altaar staat het beeld van Sint Jozef, 74 cm. hoog. Dit is het beeld dat voor deze kerk is vervaardigd. Architect Boosten had aangegeven dat de beelden in de kerk ongeveer 60 - 80 centimeter hoog mochten zijn. Hij koos als

zijn medewerkers Limburgse kunstenaars. Pater Jo de Visser, leraar aan de Jan van Eijck Academie voerde zijn wens verder uit en vroeg jonge Limburgse kunstenaars om beelden van deze grootte te kappen. Mede daardoor is deze kerk een Limburgs religieus kunstcentrum geworden van de 20ste eeuw.

Jozef is de verloofde van Maria, die de zorg voor Jezus op zich nam en in grote dienstbaarheid vervulde.

Het beeld is gehouwen door Frans Timmermans, in een eenvoudige robuuste stijl. Met hoofdlijnen legt de kunstenaar zijn bedoeling vast. Het kind Jezus staat vóór St. Jozef.

Beschermend legt hij zijn hand om Jezus heen. In zijn linker hand heeft hij de legendarisch bloeiende staf die op een lelie uitloopt. Zijn gelaat straalt eerbied uit en trouw. Jezus draagt de rijksappel in zijn hand. Hij is Koning van het heelal.

“Daarom heeft Sint Jozef zo’n verantwoordelijke en belangrijke taak”, vertelde de kunstenaar vertederd.

Het is een van zijn beste beelden, liet hij in 2001 bij zijn bezoek aan de Koepelkerk weten. Het materiaal eikenhout, waaruit het beeld “bevrijd” is, speelde bij het vervaardigen een belangrijke rol. Het is prachtig gekapt, zeer plastisch en met gevarieerde, fijnzinnige sporen van oppervlaktebehandeling.

Er gaat een oud verhaal. Maria was als kind toevertrouwd aan de tempel van Jeruzalem, waar ze werd opgevoed. Toen ze twaalf jaar was geworden, zou ze worden uitgehuwelijkt. Maar aan wie? De hogepriester nodigde alle weduwnaars van de omgeving uit. Ze moesten ieder een stok of staf meebrengen. Na een gebed van de hogepriester kwam er uit één stok bladeren en bloemen. Het was de staf van een zekere Jozef. Zo wordt hij naderhand ook voorgesteld en bezongen: “Sint Jozef met de staf waar leliën aan bloeien”.

4- Het Heilig Hartbeeld. omtrent 1920

Op de plaats van de voormalige biechtstoelen, die het veld moesten ruimen vanwege de ingevreten houtworm, heeft nu het H. Hartbeeld een plaats gekregen. Dit beeld is meegebracht vanuit de voormalige noodkerk en daarom groter dan de andere beelden. Het is een gipsen beeld, 125 centimeter hoog en uitgewerkt in Art Deco stijl. Het is uit het begin van de 20ste eeuw en ontworpen door Gerard Hak, die een bekende kunstzaak in Maastricht had.

In de mooie ruimtelijke plaats waar het beeld nu staat, komen de opgaande lijnen van het strak geplooid kledingstuk tot hun recht. Ze komen overeen met de lijnen die ook de kerk kenmerken. Het beeld is symmetrisch opgebouwd waardoor beide handen wijzen naar het doorstoken hart, met kruis en doornenkroon als herinnering aan het lijden, maar vooral als bron van liefde. Er straalt een grote rust uit van het beeld, het lijden is voorbij. Er rest alleen barmhartigheid van Gods zijde. *“Komt allen tot Mij die belast en beladen zijn en Ik zal u verkwikken”* (MATT. 11,28).

5- Beeltenis van Theresia van Lisieux. 1964.

Een patrones van de congregatie van de priesters van het H. Hart is de kleine Theresia. Evenals de grote Theresia is zij Karmelietes geworden en wordt in het ordekledingstuk afgebeeld. Zij heeft slechts kort geleefd: van 1873 tot 1897. Van haar is de kleine weg naar de volmaaktheid bekend: het beoefenen van ascese in kleine, alledaagse dingen. Zij is patrones van de Missie. Daarom is zij voor de congregatie van de SCJ van belang.

Het beeld is gehouwen door Gène Eggen. Het beperkt zich tot de hoofdlijnen van de persoon. We zien een ingetogen zuster, wier gelaat verinnerlijking uitstraalt. Met enkele eenvoudige,

strakke lijnen wordt haar kloosterkleed met scapulier uitgebeeld. Ze draagt een sluier, die ze op haar zestiende levensjaar bij haar kloosterintreding heeft gekregen. Haar handen zijn devoot in gebed samengevoegd.

Dit beeld is een prachtige verbeelding van het mystieke van de kleine H. Theresia. “*Het is wel zo sereen, dat we erg blij met dit beeld mogen zijn*”, luidt het commentaar uit 1964.

6- Franciscaans reliekhoud. 1881.

Van deze reliekhoud. met wel 60 kleine relikwieën is onbekend waarom deze in onze kerk terecht gekomen is. De reliekhoud. is afkomstig uit Bunde.

Op de bovenlijst staat een zegenbede: *Reliquiae Sanctorum quae hic habentur, custodiant domum istum en omnes habitandes*. Moge de relikwieën van de heiligen die hier inzitten, dit huis en zijn bewoners beschermen.

Op het onderste lijstdeel staat de tekst: *Reverendis Religiosis Ord. St. Francisci in Bunde deducatum et abbatia Trapistarum de monte Olivarum Beatae Mariae Virginis. Die 25 Martii MDCCCLXXXV.*

Door de eerwaarde leden van de religieuze orde van St. Franciscus en van de abdij van de Trappistinnen van de Olijfberg van de heilige Maagd Maria zijn deze relieken bijeengebracht op 25 maart 1885.

7- Anthoniusbeeld. 1964.

De H. Anthonius van Padua is een volksheilige die geleefd heeft van 1195 tot 1231. Hij was franciscaan en wordt ook altijd als zodanig afgebeeld. Anthonius wordt als helper aangeroepen om verloren voorwerpen terug te vinden.

Dit beeld is gemaakt door Willie Mares, een Maastrichtse restaurateur van voornamelijk klassieke kerkbeelden. Hij maakte ook zelf beelden die in hun strakke vorm toch iets klassieks over zich hebben.

Dit beeld laat een jonge franciscaanse monnik zien met een geopend evangelieboek in de linkerhand waarop het Christuskind staande is afgebeeld. In zijn rechterhand houdt hij de lelie vast, symbool voor zijn maagdelijkheid.

8- Onder het Oksaal achter in de kerk.

Krijttekening: Oecumene. (Rechts onder het oksaal) 1997

Naar aanleiding van de kerkenconferentie in het Zwitserse Craz in 1997, heeft een protestantse kunstenares uit Uhzgorod deze tekening voor koepelkerk gemaakt. Het beeldt de diverse kerken uit, die eens tot een geheel zullen samenvloeien in het licht van Christus. Zo zal het gebed van de Heer tijdens het laatste avondmaal in vervulling gaan: *“Mogen ze allen één zijn”*. (JOH. 17,21)

Onze parochie heeft een aantal jaren een zusterband gehad met de katholieke parochie, St. George in Uzgorod. Dat is een stadje in West-Oekraïne. Evenals Maastricht haar naam dankt aan de Maas, zo dankt Uzgorod haar naam aan het riviertje, de Uz. De plaats ligt op de grens met Slowakije en slechts op enkele kilometers van Polen en Hongarije af. Dit is ook de overeenkomst met Maastricht. De band is verwaterd omdat degene die het voortouw had Ton Verbrakel in 1999 onverwacht is overleden. Niemand sprak de taal van Uzgorod. Ook vormde de afstand een onoverkomelijk probleem voor de kleine werkgroep die verweesd achterbleef.

De Piëta 1948.

In de nis onder het oksaal staat op een klein altaar een ontroerende Piëta van Charles Vos. De Piëta is het beeld van de Moeder van Smarten met op haar schoot het dode lichaam van Jezus, haar zoon. Maria draagt een rouwgewaad. De rechterarm van Christus hangt omlaag en raakt bijna de grond. Maria ondersteunt zijn hoofd, terwijl ze zich treurend naar Hem toebuigt.

De breed en fors aangezette plooval van het kleet en de lendendoek zorgt voor een dramatisch effect. Vanuit een groot begrip van de anatomie weet Vos te komen tot een krachtige uitdrukking. Het dode lichaam van Christus, mager en uitgeput, met diepe oogkassen. De sterk geprononceerde borstkas door ribben getekend, geeft een tegenstelling tot de plooval van gewaad en lendendoek. Maria heeft geen geïdealiseerd gelaat, haar gezicht is er echt een van een vrouw uit het volk, menselijk en herkenbaar. Vos boetseerde haar hoofd zo, dat er bij een goede lichtval een sterk lichtdonker werking ontstaat, waardoor de uitdrukking van smart extra benadrukt wordt.

De treurende engelen. 1949

Achter dit mooie beeld vervaardigde Daan Wildschut een muurschildering. In het midden een kruis met een over de dwarsbalk gedrapeerde doek, links en rechts daarvan in strakke lijnen vier treurende engelen, die in gelaat en gebaren hun weklacht uiten. Zij vormen een driehoekscompositie achter de Piëta van Charles Vos. De gezichten van de engelen zijn – in verschillende standen – naar de beschouwer gekeerd, die zo extra betrokken wordt bij het gebeuren van kruis en Piëta. De engelen maken treurende gebaren en worden dan ook wel “pleurants” genoemd.

Met bruine lijnen is de tekening aangegeven van de gezichten, de haren, de handen en de voeten. Ook in de andere kleuren

klinkt het grijs van de achtergrond door. Dat wil zeggen dat de steenrode, blauwe, grijsviolette en okergele tinten prachtig op dat grijs zijn afgestemd. Ragfijn zijn daarbij de vleugels geschilderd.

Rechts op de zijmuur van de nis schilderde Daan Wildschut in een symmetrische compositie de voorwerpen die gebruikt werden bij de kruisiging: de nagels, de hamer, de spons op steel, de lans die het hart doorstak en de doornenkroon.

Ecce Homo.

“*Ecce homo*”, zie de mens, zijn de woorden van Pilatus de Romeinse Gouverneur van Judea, die hij na geseling en spot van Jezus tot de joden sprak (Joh. 19,5). Vele kunstenaars hebben het gelaat van Christus uitgebeeld onder deze titel. Tegen de achterwand van de kerk is in brons een “*Ecce Homo*” geplaatst van Atelier Kersten uit Maastricht. Ze is in art deco stijl. Deze plaats is de wand waar de overledenen uit de parochie van het afgelopen jaar worden herdacht met hun naam op een kruisje. Deze plaats heet: “*Memento mori-wand*”. Het gelaat van de lijdende Christus is hier zeer op zijn plaats.

9 - De wereld brandt. omtrent 1986

Boven de uitgang aan de Heerderweg hangt een schilderij dat kunstenaar Jef Baaten in 1996 na de dood en de uitvaart van zijn vrouw aan de kerk schonk.

Jef Baaten is bewogen met de hedendaagse wereld. De vele branden zoals in Bosnië, Kongo, Somalië en Midden-Oosten roepen bij hem een wereldbrand op, waaronder ontelbare mensen te lijden hebben. Dit lijden associeert hij met het lijden van Christus. Het is Zijn lijdensweg in deze tijd.

Het schilderij laat een vuurzee zien met veel rook. Deze vormt a.h.w. de doek van Veronica – die we kennen van de zesde

statie van de kruisweg – waarop het gelaat van Christus is afgedrukt. Voor het gelaat tekent zich een kruis af.

Een extra spotje op dit schilderij zal de schoonheid en expressie ervan beter tot uitdrukking brengen.

10 – Gedenksteen.

Links van de hoofdingang zit in de muur de gedenksteen ter herinnering aan de eerste steenlegging van 3 juni 1921. Het is een chronogram in Art Deco stijl. De hoofdletters in de tekst vormen samen het jaartal 1921. De tekst luidt: **o saCrVM CorlesV ChristI tIbl sVrgIt haeC aeDes. De V** moet gelezen worden als een u. De vertaling is: O, heilig Hart van Jezus aan U is dit gebouw opgedragen. De Romeinse cijfers **CVMCIVCIIIVICD** vormen samen het jaartal 1921. De afbeelding boven de tekst is een zegenende Heilig Hartafbeelding.

11 – De kruisgroep op het oksaal boven de dagkapel. Geplaatst in 1960.

Gedeeltelijk is deze kruisgroep gevonden in Malmedy. Het Maria- en Johannesbeeld waren reeds als oud vuil naar de mestvaalt gebracht, waar Bèr Felix ze van de ondergang redde. Het bijhorende corpus was echter al verloren. Pater de Visser heeft de beelden thuis gerestaureerd. Voor het verloren Christusbeeld had Bèr Hollewijn nog een corpus dat goed bij de andere beelden paste. Ze kregen een plaats op het oksaal boven de dagkapel of H. uurkapel. De tussenwand als afscheiding tussen kerk en kapel was er toen nog niet.

Centraal hangt het kruis, dat uit Spanje afkomstig is. Aan weerszijden Maria en Sint Jan. Zij zijn van Duitse makelij, eind renaissance begin Barok. Ze hebben ook iets gotisch. Johannes in pathetische houding kijkt naar de frontaal

geplaatste Christus. Hij hangt op een bijzonder groot kruishout (niet origineel). Gezien hun stijl en grootte horen ze eigenlijk in deze kerk niet thuis. Ze zijn te accepteren omdat ze hoog buiten het gewone zichtveld van de kerk vallen.

De calvariegroep zou er esthetisch op vooruit gaan, als het grote zware niet originele kruishout zou verdwijnen en het corpus los van de muur geplaatst zou worden. Een spotje zou het geheel completeren.

12 - Sint Jozefbeeld. 1906

Tegen de tussenwand van kerk en dagkapel staat een groot Sint Jozefbeeld. Dit beeld is afkomstig uit het kunstatelier van W. Mengel uit Utrecht. Dit beeld is in 2002 geschonken door de zusters van Geleen, de arme dienstmaagden van Jezus Christus, bij de sluiting van hun Sint Jozefklooster. Het kreeg een plaats in de Gerarduskapel omdat de daar reeds geplaatste Gerardus van dezelfde grootte is en buiten het ritme van de kerk valt. Het staat hier oneigenlijk en dubbel. Sint Jozef van Limburgse makelij en in de goede grootte staat aan de overkant naast de Maria-nis. (zie no. 8). Het zou goed zijn als het beeld weer naar zijn vorige plek verhuist.

We moeten waken voor de zuiverheid van stijl in de kerk.

13 – De orgelnis.

Rechts van het priesterkoor is in 1967 door orgelbouwer Verschueren uit Heythuysen een orgel gebouwd volgens het elektrische sleepladensysteem. Daaronder werd een ruimte voor het koor gecreëerd, dat zo volgens de nieuwste liturgische voorschriften de zang en de muziek in de liturgie gemakkelijker kon begeleiden en opluisteren.

Het orgel heeft totaal 832 pijpen en 13 registers. Het heeft twee manualen en drie koppelingen, alsmede een vrije

combinatie. De speeltafel is verplaatsbaar, hetgeen bij verschillende omstandigheden van kooropstelling zijn voordelen biedt, vooral wanneer een muziekkuitvoering met orkestbegeleiding plaatsvindt.

Er was veel ophef over deze plaatsing. Een gedeelte van het raam van de H. Familie wordt bedekt, terwijl een mooie ruimte voor het orgel op het oksaal boven de dagkapel zou kunnen zijn. Ook het Jozefaltaar moest verdwijnen. Daarboven bevond zich de schildering van Herman Hollewand. Enige restanten zijn nog achter het orgel in de orgelkast te vinden.

Er is een fel commentaar van de zijde van de kunstschilder gekomen. Hij betichtte de toenmalige rector van de Koepelkerk van immoreel gedrag, daar hij zonder toestemming en overleg zijn schildering, "Gods schepping, door de mens voortgezet", liet verwijderen ten behoeve van de plaatsing van het orgel. Hollewand had drie jaar daarvoor (1964) dit kunstwerk gratis voor zijn vriend pater de Visser gemaakt.

Het was de tweede wandschildering die moest verdwijnen. De wandschildering van het H. Huisgezin in 1948 door Eugène Laudy vervaardigd, was te donker uitgevallen en met goedkeuring van Laudy in 1963 verwijderd.

14- De lichtkroon van de kerk.

Midden onder de koepel hangt een achthoekige houten lichtkroon. Dit octogoon ontwerp versterkt de vorm van de muren van de kerk tegen de ronde bolvorm van de koepel. In het midden van dit ornament worden verbindingslatten zo geconstrueerd dat zij samen alle lijnen van de in de Maastrichtse school opgebouwde kerk weergeven. Dit ornament vormt op deze wijze een uniek voor deze kerk eigen lichtkroon.

2007

Foto voorzijde
Kunstenaar Frans Timmermans (rechts) in gesprek met de Heer Han
Leblanc, schrijver kerkartikelen.

Dank aan Breur Henket voor meelesen en correctie.

www.koepelkerk.net

Uitgave van Parochie H. Hart van Jezus te Maastricht.